

899.962.1-3
5-45

23682

20 03

899.962.1-3

5-45

Գ. ԾԵՐԵԹԷԼԻ

ՄԱՐԴ-ԱՌԻԻԾ

ԹԻՖԼԻՉ

Տպարան Մ. Շարաձէի և ընկ.

Типог. М. Шарадзе и К^о Ник. ул. д. 21.

1895

4334

899.962
5-45
48

255

155

Գ. ԾԵՐԵԹԷԼԻ

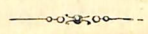
ՄԱՐԴ-ԱՌԻԻԾ

Առաջադիւական պօէմն

(Պատկերազարդ)

Փոխադրեց

ԴԱԻԻԹ ՏԷՐ-ԴԱԻԹԵԱՆՅ

ԹԻՖԼԻՉ

Տպարան Մ. Շարաձէի և ընկ.
 Типог. М. Шарадзе и К^о Ник. ул. д. 21.
 1895

1008
35573

Մ Ի Ք Ա Ն Ի Խ Օ Ս Ք

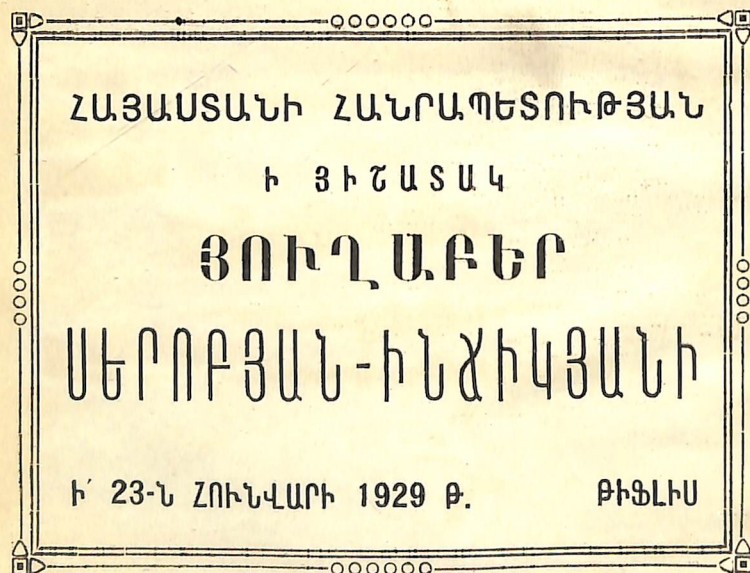
Հայոց ժողովրդական եւ մանկական գրադարանը
շատ աղքատ է զրքերով, մանաւանդ պատկերազարդ
զրքերով, որոնք մանկավարժական տեսակէտից շատ
մեծ նշանակութիւն ունին մանուկների զարգացման
համար: Ահա այդ պակասութիւնը մասամբ լրացնելու
նպատակով մտադրուել ենք հրատարակել մի շարք
ժողովրդական եւ մանկական ընթերցանութեան հա-
մար պատկերազարդ զրքեր:

Այս գործը մենք սկսում ենք «Մարդ-Առիծ» ա-
ռասպելական պօէմայի փոխադրութեամբ, որի ընա-
գիրը վրացերէն է, ոտանաւորով զրած եւ շատ սի-
րելի է թէ ժողովրդին եւ թէ դպրոցական մանուկնե-
րին:

Այս պօէմայի մէջ, որպէս հայելու մէջ, արտացո-
լում է Տաճկաստանի մեր ազգակիցների ներկայ
կեանքը իւր սարսափելի դրութեամբ, որի պատճա-
ռով եւ փոխադրեցինք հայերէնի:

Դ. ՏԷՐ-ԴԱԻԹԵԱՆՅ

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 14-го августа 1895 г.

Ա

Ապրում էին երեք եղբայր. առջնեկի ա-
նունն Արշևան էր, միջնակինը՝ Դարա-Մարդ,
իսկ կրտսերինը՝ Մարդ-Առիւծ: Նրանց
հայրը ծերութիւնից դեղնել էր, մազերը
սպիտակել էին, բայց ինքը իւր երիտա-
սարդական առողջութիւնը պահպանել էր:
Նրան միշտ կարելի էր օջաղի առաջ նըս-
տած տեսնել: Մահը կարծես չէր կարո-
ղանում նրան յաղթել:

Գիւղացիները զարմացած էին մնա-
ցել այդ մարդու վրայ, կարծում էին թէ
Արտաւազդի սպասաւորն է և կախարդուած:
Հարևանե-
րն սկսեցին լուրեր տարածել ժողովրդի մէջ նրա մասին.
իբր թէ այդ ծերը՝ զայլի վրայ հեծած ման է գալիս և
օրիորդների ու տղաների սրտերը հանում է և իբրև կե-

քակուր տանում տալիս է Արտաւազդին:—«Կամ ձեր ձեռքով սպանեցէք ձեր հօրը, կամ կորցրէք ուրիշ տեղ»

Թէ չէ մի գիշեր կըյարձակուենք և կրակ կըտանք ձեր տունը, որովհետև այդ ծերունին սատանայի սպասաւորն է», սպառնում էր ժողովուրդը ծերունու որդոց:

Վշտից և տխրութիւնից որդոց ակօրթակն ու ըուներ փախաւ. նրանք կարծում էին թէ իրանց հայրը չար ոգի է:

Երկար համբերելուց յետոյ նրա երեք գեղեցիկ որդիները գիմելով իրանց հօրը, հարցրին.

—Հայրիկ, ցաւալի է, որ այդպէս ծեր ես ու չես մեռնում. ի՞նչ է դրա պատճառը:

—Միրելի զաւակներ,—պատասխանեց նրանց հայրը, ես կըմեռնեմ այն ժամանակ, երբ գնաք, շրջէք ամբողջ աշխարհ և տեսնէք այնպիսի մի հրաշալիք, որի մասին պատմելով՝ զարմացնէք ինձ:

Արջևանը դեռ համբուրեց հօր ձեռքը և ապա գրկեց իւր եղբայրներին:

— Հնապա, որդի, — հարցրեց հայրը, — ի՞նչ լուր ես բերել աշխարհից:

— Չատ երկիրներ ման եկայ, շատ սարեր ու ձորեր անցայ, վերջը մի շատ զարմանալի բան տեսայ: Այդ բանը մի խրճիթ էր, որ ոչ առաստաղ ունէր և ոչ դուռը: Ոտս ներս դրի այդ խրճիթը թէ չէ, անակնկալ կերպով օջաղում կրակ վառուեց, երևեցաւ մի մեծ կաթոյս ջրով լի և մէջը եփուեց մի ամբողջ ոչխար, ինքըն իրան սեղան բացուեցաւ, դարսուեցան վրան հաց, գինի և բաղմատեսակ կերակուրներ, բայց ոչ մի մարդ չերևեցաւ այնտեղ: Մնացի բոլորովին զարմացած: Չատ քաղցած էի, լաւ կշտացայ ու վերադարձայ մեր տուն:

Հայրը լսելով այդ հրաշալիքի մասին, զարմանքի մի նշոյլ անգամ չերևեցաւ նրա դեմքին դէմքի վրայ, այլ հանգիստ կերպով տարաւ ձեռքը դէպի իւր ալետր մազերը, ուղղեց երկար մօրուքը և ասաց իւր զաւակներին.

— Որդիքս, ես եմ կառուցել այդ խրճիթը, որպէսզի քաղցած ճանապարհորդները կշտանան և օրհնեն խրճիթի տիրոջը: Ահա այդ օրհնութիւնն է, որ ինձ կենդանի է պահում:

Բ

Արջևանը լսելով հօր պատասխանը, ճանապարհ ընկաւ հեռու աշխարհներ: Նա շատ առաջ գնաց, վերջապէս յոգնեց և կանգ առաւ մի վրանի առջև, որ առանց առաստաղի էր: Նա ներս նայեց և ի՛նչ օջաղի մէջ յանկարծ ինքն իրան կրակը վառուեց, վրան կաթոյս դրուեց, մորթուեց մի ոչխար, մաս-մաս կտրտուեց, շամփուրի վրայ շարուեց ու դրուեց կրակի վրայ: Կաթսան կերակրով լի մի կողմն էր եփուում, միւս կողմ խորովածն էր խորովում և տեսնողի ախորժակը զրգում: Բացուեց սեղանը, վրան դարսուեցան զանազան կերակուրներ, նրա հետ և Կաթնէթու գինի. առաջ բերուեցաւ տաք-տաք խորովածը, որից Արջևանի ախորժակն աւելի ու աւելի բացուեց: — «Ահա այն հրաշալիքը, որի մասին ծերունի հայրս ասեց. խեղճ մարդ, նա այլևս ապրելու չէ, ես պիտի լինեմ նրա մահուան սլառճառը», մտածեց Արջևանը և չնորհակալութիւն յայանելով անյայտ հիւրասիրողին վերադարձաւ տուն:

Փոքր եղբայրները՝ իմանալով Արջևանի գալուստը, դուրս եկան և գլխաւորեցին նրան, հետաքրքրուելով թէ ի՛նչ հրաշալիք է տեսել իրանց մեծ եղբայրը:

Հայրը հրացայտ աչքերով նստած էր օջաղի առջև. նրա երկար փառահեղ մօրուքը ծածկել էր կուրծքը: Նա առաջուց գիտէր, որ իւր որդին չէր կարող մի այնպիսի հրաշալիքի մասին պատմել, որ իւր զարմանքը չարժէր:

Գ

Հիմա էլ միջնակ եղբայրը ճանապարհ ընկաւ, գնաց փնտրելու այնպիսի մի հրաշալիք, որ դար հօրը պատմէր և հայրը՝ իմանալով այդ, մեռնէր:

Հատ ման եկաւ, մեծ տարածութիւն անցաւ, վերջապէս տեսաւ մի հաստարմատ ծառ, որ հովանի էր մի դարբնոցի: Տղան ներս մտաւ այնտեղ: Դարբինը կանգնած գնդանի առաջ մեխեր էր կռում: Դարբնոցի մէկ կողմում կապած էր մի հրեղէն ձի, որի ճակատին փայլում էր ալմասէ եղջիւր: Ձին դարհուրելի աղաղակ էր բարձրացնում, իսկ դարբինը իւր կռած մեխերն ածում էր ձիու առաջ, ձին ուտում էր և շուրջը սաստիկ լոյս արձակում:

Միջնակ եղբայրը այդ բանի վրայ շատ զարմացաւ և ուզեց իմանալ, թէ այդ ինչ հրաշք է:

— Ո՞րտեղից է այդ ձին, կամ դու ո՞վ ես, հարցրեց նա դարբնին:

Դարբինն այնպէս յոգնել էր, որ քրտինքն աղբիւրի պէս հոսում էր նրա ճակատից: Իսկոյն դադարեցրեց իւր դործը և սկսեց զրոյց անել այդ տղայի հետ:

— Ես մի որբ, անտէր և աղքատ պատանի էի. ապրում էի Բաքարի թաղաւորութեան մէջ, անմարդաբնակ անտառներից մինում. կերակրւում էի վայրի պտուղներով: Մի օր երբ արևը մայր մտաւ և մութը պատեց աշխարհը, սկսուեց սարսափելի որոտում... Ես շատ վախեցայ,

որովհետև մենակ էի, ուստի խենթինման աղաղակ բարձրացրի: Ահա այդ փոթորկի ժամանակ երևեցաւ երկաթէ զգեստներ հագած մի մարդ, որ նստած էր հրեղէն ձիու վրայ: Այդ մարդը վազում էր եղջիւրաւոր դևի յետևից և նրա վրայ հրեղէն շանթեր նետում, որի երկիւղից դեռ գոռում էր և դղրդացնում լեռները: Ել չկարողացայ ինձ պահել, վախից ծնկներս թուլացան, աչքերս մթնեցին և ես ուշաթափ վայր ընկայ գետին: Երագումս տեսայ սպիտակ մօրուքով և լուսով զգեստաւորուած մի արեղայ, որ գալով ինձ մօտ ասաց. «Այ որդի, քեզ ո՞վ գցեց այս անմարդաբնակ անտառը: Վեր կաց, գնա, արդարութիւնս քեզ կ'առանջորդի, շատ լեռներ ու ձորեր կ'անցնես մինչև կըտեսնես մի տուն: Ներս մտիւր և այնտեղ դու կըտեսնես մի հրեղէն ձի. կռիւր նրա համար մեխեր, կերակրիւր նրան դրանով. իսկ նա դրա փոխարէն կըհոգայ քո կերակրի և հագնելիքի մասին»: Յանկարծ դարթեցայ: Սքանչելի բնութեան մէջ գեղածիծաղ պայծառութիւն էր տիրում. պարզ երկնքից արեգակը ցոլացնում էր իւր մաքուր ճառագայթները: Բնութիւնը շատ խաղաղ էր: Զարթնելուս պէս իսկոյն վեր թռայ տեղիցս և մենմենակ ճանապարհ ընկայ. շատ երկար ման գալուց յետոյ, վերջը հասայ այստեղ: Ներս մտայ, տեսայ մի կողմում կապած էր հրեղէն ձի, իսկ նրա մօտ դարսած էին երկաթներ: Փչեցքամին, կրակը շաղացաւ. ես էլ սկսեցի մեխեր կռել հրեղէն ձիու համար իբրև կերակուր և ծառայել նրան: Ձին տեսնելով իմ այդ հոգան ու աշխատանքը, սկսեց սիրել ինձ: Դրա վրայ դեռ ոչ որ չի նստել, փնտրում է իրեն յարմար մէկին, որ իւր վրայ հեծնի. ինքնազուլս սաւառնում է օդի մէջ և մի վայրկեանում անցնում է բարձրաբերձ սարեր ու ձորեր և միշտ բեռնաւորուած հաց ու զինիով վերադառնում է դարբնոց: Ահա այդ հրեղէն ձին

է ինձ պահում և կերակրում: Ահա այս է իմ խորհրդա-
ւոր պատմութիւնը: Չատերն են անցել այս կողմ, բայց
էլ յետ չեն դարձել... այդ բանն այն ժամանակ կ'իմա-
նաս, երբ անդադար առաջ կըգնաս:

Ջարմացաւ միջնակ եղբայրը, լսելով դարբնի խոր-
հրդաւոր պատմութիւնը: «Այ հրաշք, կ'երթամ հօրս մօտ
և կըպատմեմ իմ տեսած երկաթակեր ձիու մասին», ա-
սաց նա իւր մտքում:

Մի հիանալի պայծառ օր լուսացաւ: Դուրս եկաւ
փայլածաճանշ արեգակը և երկիրը զարդարեց իւր ոսկե-
գոյն ճառագայթներով: Բնութիւնը կենդանացաւ: Միջնակ
եղբայրն ուրախ-ուրախ հասաւ իրանց տուն, ուր սպա-
սում էր նրան ծերունի հայրը, յուսալով որ որդին իրան
զարմանալի լուր պիտի բերի:

Որդին պատմեց հօրն ու եղբայրներին իւր տեսած
զարմանալի ձիու մասին, բայց այդ հրաշքը ևս չզարմա-
ցրեց ծերունի հօրը, այլ ձեռքը տարաւ դէպի իւր ալևոր
մագերը, ուղղեց երկայն մօրուքը և սսաց.

— Զաւակներս, հրեղէն ձիուն ես եմ կապել այն
խրճիթում, բացի ինձանից ոչ ոք չի կարող նրա վրայ
հեծնել:

Դ

Կրտսեր եղբօր սրտում ցանկութիւն ծագեց՝ ամբողջ
աշխարհ շրջագայելու, զանազան փորձանքների են-
թարկուելու և գործով հօրը գերազանցելու:

Վեր կացաւ և գնաց այն ճանապարհով, որով եղ-
բայրներն էին գնացել: Ման եկաւ շատ տեղեր, և
վերջապէս հասաւ մի տան, որ շրջապատուած էր ծառե-
րով: Ներսից նա երկաթների թխթխոցի ձայն
լսեց: «Երևի սա է դարբնոցը, այստեղ պիտի լինի հրե-
ղէն ձին», — ասաց նա և ներս մտաւ դարբնոցը, որտեղ
տեսաւ բարձրահասակ, նորաբոյս մօրուքով մի երիտա-
սարդ, իսկ նրա առջև կապած մի հրեղէն ձի:
Ձին նկատեց Մարդ-Առիւծին թէ չէ, ուրախու-
թիւնից այնպէս բարձրաձայն խրխնջաց, որ կարծես թէ
իւր տիրոջն էր տեսնում և ցանկացաւ նրա հետ սաւառ-
նել օդի մէջ:

— Այդ ի՞նչ է, ի՞նչ ես տեսնում, հարցրեց Մարդ-Առիւ-
ծը դարբնին:

— Պարտականութիւնս այս է, պատասխանեց դար-
բնը, մեխեր կռելով: — Չատ անցորդներ են ինձ նոյն բա-
նը հարցրել, բայց ոչ ոք ոչ յետ է դարձել և ոչ էլ կը-
դառնայ:

Մարդ-Առիւծը շատ հաւանեց ձիուն. «եթէ ձին
հնազանդուի ինձ, գործը կըյաջողուի», մտածեց նա և
դարբնին խնդրեց իրան ընծայել ձին:

—Այդ ինձնից մի խնդրիր,—պատասխանեց դարբինը,—որովհետև դեռ ոչ մի մարդ չի նստել հրեղէն ձիու վրայ. հեռացիր, կեանքդ փորձանքի մի ենթարկիր, ապա թէ ոչ կըզժբախտանաս:

—Անպատճառ այդ ձին իմս պիտի դառնայ. շատ եմ ցանկանում վրան հեծնել,—ասաց Մարդ-Առիւծը: Իզուր մի մերժիր, ապա թէ ոչ գլուխդ այդ զնդանի վրայ կըջախջախեմ և դօրով կըխլեմ:

Հրեղէն ձին լսելով պատանու տուած սպառնալիքը, դարհուրիլի ձայնով խրխնջաց. նա բարկացաւ Մարդ-Առիւծի վրայ և իւր հրացայտ աչքերով նրան նայեց:

Մարդ-Առիւծը բանի տեղ չգրաւ հրեղէն ձիու բարկութիւնը, յարձակուեց վրան, կտրեց երկաթէ սանձը, դուրս բերաւ դաշտ և ճարպկութեամբ հեծաւ, ասելով. «Այժմ իմն ես, ով հրեղէն ձի, չարութիւն մի անիր, հանդարտուիր, քո հոգատար տէրն եմ»:

Ձին բարձրացաւ երկինք և ուզում էր անտեղից պատանուն վայր գցել, բայց նա կպաւ ձիու փորին: Այդ ժամանակ ձին բարձրից ցած թռաւ և ուզում էր Մարդ-Առիւծին գետնի հետ հաւասարացնել, բայց պատանին հասկանալով ձիու մտադրութիւնը, դեռ գետնին չհասած, կրկին նստեց նրա մէջքին:

Ի Գրոյ Հարպէյի տպագրութեամբ

Ե

Հրեղէն ձին հաւանեց իրան յարմար տիրոջը, անձնատուր եղաւ և հպարտ-հպարտ սլացաւ երկնքի անհուն տարածութեան մէջ: Նրա վրայ նստած էր սև ֆեափնջաւոր հեծեալը՝ ուսերին գցած սպիտակ բաշլուղ, կողքին կապած արմասէ սուր, ձեռքին բարակ կաշուից՝ հիւսած մըտրակ:

Նրանք շատ դաշտեր ու ձորեր անցկացան և դուրս եկան մի կանաչադարդ մարգագետին...: Այնտեղ Մարդ-Առիւծը նկատեց մի ծառ, որի մի ճիւղի վրայ կալած էին զմրուխտներ, զարդարուած մարգարիտներով: Դրանք լոյս էին տարածում իրանց չորս կողմը և լուսաւորում ամբողջ դաշտը, ինչպէս լրացած լուսինը լուսաւորում է մութ գիշերը: Մարդ-Առիւծը չկարողացաւ համբերել, սլացաւ դէպի գետին և սլուկեց այդ թանկագին ճիւղը:

— Թող, մի վերցնիր այդ ճիւղը. դա պատկանում է գետին, ապա թէ ոչ ճանապարհին շատ փորձանքների կը հանդիպես: Ի՞նչ հարկաւոր է քեզ չար հոգուն պատկահանելի առարկան, աղաչում էր հրեղէն ձին Մարդ-Առիւծին:

Մարդ-Առիւծը այն արարածներից չէր, որ վախեւոր այդ տեսակ բաներից: Նա սրտով ուզում էր իւր նար այդ տեսակ բաներից: Այդ պատճառով ուշադրութիւն չդարձրեց ձիու աղաչանքին և իւր հետ վեր առաւ անգին ճիւղը:

Անցան ամբողջ մարգագետինը, անցան շատ լեռներ ու ձորեր, ճանապարհին տեսան մի տարօրինակ ոսկէ թիւ, որի փետուրները աղամանդներով էին զարդարուած: Հրեղէն ձին շատ տխրեց, երբ տեսաւ այդ. նա խելօք էր, գիտէր որ այդ տարօրինակ գիւտը չար ոգու սարքած որոգայթ է մարդկանց համար, այդ պատճառով փնթփնթալով դարձաւ Մարդ-Առիւծին. «Չվերցնես այդ ոսկէ թիւը, ասաց նա, նրա տանելը քեզ մեծ վնաս կը տայ, այդ սատանաների սարքած թակարդ է»:

Սակայն Մարդ-Առիւծի աչքերը ջուր կտրուեցին այդ թիւի գեղեցկութիւնը տեսնելով... Նա չկարողացաւ համբերել, կռացաւ և վերցրեց այն, ամենևին բանի տեղ չդնելով հրեղէն ձիու խորհուրդը:

Սարսափելի մութ գիշեր էր. լուսինը չէր արձակում իւր ոսկեգոյն լոյսը: Յանկարծ նրանք հեռու մթութեան մէջ նկատեցին լուսոյ մի կայծ: Հեծեալը և հրեղէն ձին թիթեռի նման սլացան դէպի այն լոյսը: Ահա մօտեցան, և ի՞նչ տեսան. այնտեղ դրած էր մի ոսկէ խնձոր, իսկ նրա պահապանն էր մի օձ: Խնձորը գոհարներով, յակինթենբով և լալ (սուտակ)՝ քարերով զարդարուած էր և այնպիսի հրաշալի լոյս էր արձակում, որ աղջամղջի մէջ կորած դաշտերն ու լեռները արեգակի պէս լուսաւորում էր: «Հեռացիր փորձանքից, չվերցնես ոսկէ խնձորը, թէ չէ մեծամեծ վնասների կը հանդիպես, որովհետեւ այդ գետինն է», զգուշացրեց նրան հրեղէն ձին:

Մարդ-Առիւծը բոլորովին չընդունեց ձիու խորհուրդը և ոչ էլ զգուշացաւ, այլ արձակեց իւր պողպատէ տէգը, սպանեց օձին և վերցնելով ոսկէ խնձորը դրաւ գրպանը...:

2

Մարդ-Առիւծն այդպիսով երեք թանկագին բան գրտաւ: Նա ուրախանում, հրհռում էր օդի մէջ սլանալիս, իսկ հրեղէն ձին անդադար հառաչում էր և նեղանում իւր տիրոջ վրայ. նա գիտէր որ իւր տէրը վտանգից չէր կարող խուսափել, և միայն այն էր մտածում, թէ ի՞նչպէս ազատէր նրան:

Ծանր վշտերը պատեցին հրեղէն ձիուն. նրանք շարունակելով իրանց ճանապարհը ձորի մէջ վազող գետի ափով, վերջապէս դուրս եկան մի ընդարձակ դաշտավայր, որի մի կողմում լեռան ստորոտում բուսել էին բազմաթիւ ծառեր. այդտեղ լսում էր ձորի մէջ վազող գետի աղմուկը: Չին սկսեց լեռը բարձրանալ: Քրտինքը ջրի նման թափւում էր նրա վրայից: Վերջը հասաւ լեռան ձիւնապատ գագաթին: Այդտեղից երևում էր անապատ անտառներ, ժայռերի վրայ նըստոտած հանգստանում էին եղնիկներ:

Մարդ-Առիւծը դառնալով ճանապարհով պիտի գրնար. նախ բան ճանապարհը շարունակելը նա ձիուց վայր իջաւ փոքր ինչ հանգստանալու: Մարդ-Առիւծին վախեցնելու համար երեւցաւ մի տալօրինակ խլիլիկ, որի մարմնի միւր բոլորովին հալուել, միայն ոսկրոտ կմախքն էր մնացել: Ձեռքին երեք լարեայ տաւիղ բռնած անում էր և հետը երգելով մօտենում Մարդ-Առիւծին: Զարհուրելի և զզուելի խլիլիկը մահն ինքն էր:

— Ո՛վ ես, հարցրեց Մարդ-Առիւծը. — դէմքիցդ այնպէս է երևում, որ հարիւր տարուայ մեռեալ պիտի լինիս: Ինչո՞ւ ես վեր կացել դերեզմանիցդ և ման գալիս:

— Նս ոչ մի պատասխան չեմ տալ քեզ, — պատասխանեց մահը, — մինչև գլուխդ փորձանքի մէջ չձգես. նա միայն կարող է իմ ոսկրոտ անձս ճանաչել, ով ոչ կըսպանի սպիտակ դեմքս....

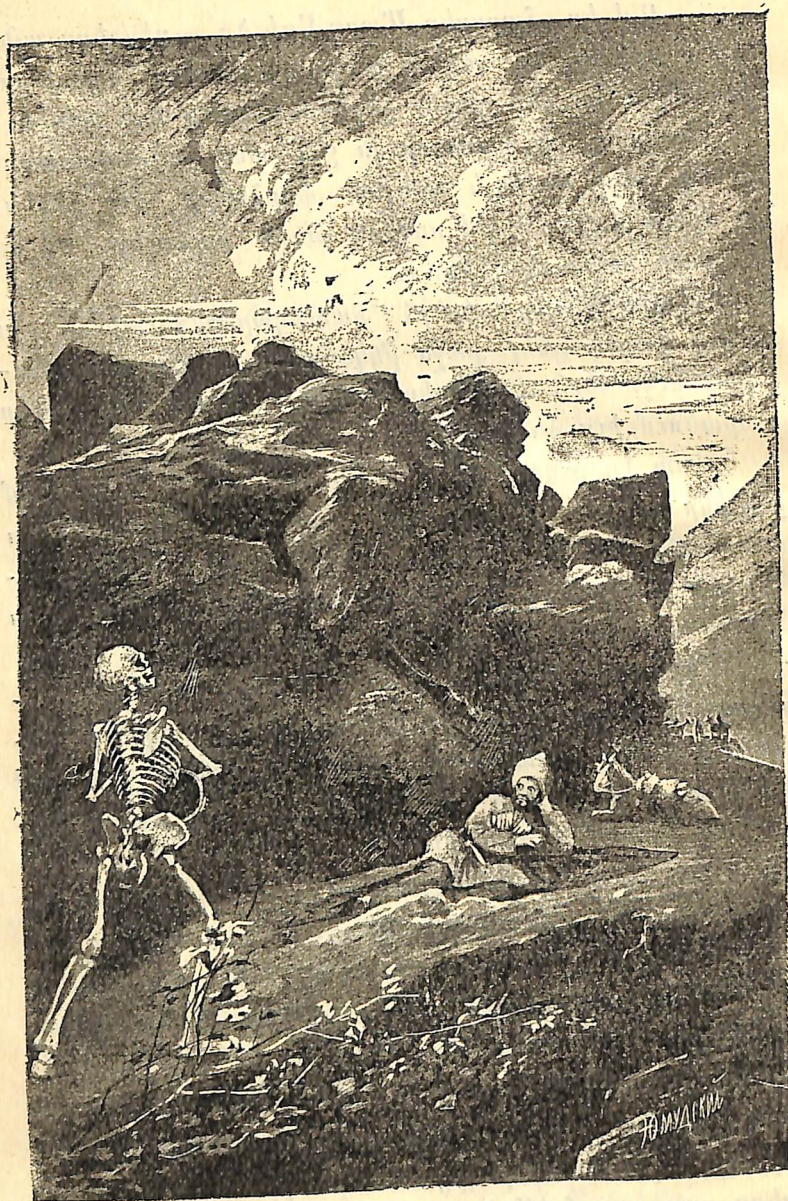
Տխրեց Մարդ-Առիւծը, ճանապարհորդութիւնը չէր ուզում դադարեցնել. քաջն ընկղմուեց խորին մտածութեան մէջ, հետն էլ բարկացած այս ու այն կողմն էր տարածում իւր ձեռքերը:

Չատ էր ուզում իմանալ թէ ինչ հրաշք է այդ, կամ խլիլիկը ինչո՞ւ է վշտացած: Այնքան ցանկանում էր պատճառն իմանալ, որ պատրաստ էր դրա համար զոհել իւր անձը: Իսկոյն վեր թռաւ տեղից, հեծաւ իւր ձին և գառնիվայր ճանապարհն իջնելով մտաւ մի ձոր:

Մեր քաջ պատանին արագ թռչելով օդի մէջ մօտեցաւ մի այգու, որի վրայ փերուզանման երկինքը կամար էր կապել, բնութիւնը բազմաթիւ շրեղ գոյներով փարթամացել էր, իսկ արծաթահոս աղբիւրները ներդաշնակ ձայնով քչքչում էին:

Այգու մէջտեղը կանգնած էր բիւրեղեայ աշտարակ, չրջապատուած ոսկէ պարիսպներով: Աշտարակի գլխին ծածանւում էր օքսինոսի (ոսկեկար թաւիչ) դրօշակը, իսկ դրօշակի գլխին դրած յաղթութեան լուսապայծառ թազը՝ իբրեւ նշան քաջագործութիւնների:

Այգու մօտ եղած քաղաքը նոյնպէս շատ հետաքրքրական էր. նա այնպէս ընդարձակ էր, որ մի ծայրից միւս ծայր չէր երևում: Բիւրեղից և մարմարիոնից կառուցած տները զարդարում էին քաղաքը: Քաղաքի ամեն փողոցներում շոգեկառքերը՝ անիւների վրայ կանգնած և դար-

դարուած թաւիշով ու թանկագին գործուածքներով, սրաթիւ արծուի նման սլանում էին իրանց հետ տանելով բազմաթիւ մարդկանց:

Աւելի զարմացաւ Մարդ-Առիւծը, երբ տեսաւ որ բոլոր ժողովուրդը սևեր է հագած: «Մարդ իմանայ՝ ինչ է սրանց ցաւը», մտածեց բաջ պատանին: Քաշաքի դրսի արուարձանում նա վայր իջաւ ձիուց, կապեց այնտեղ և առաջին հանդիպող մարդուն հարցրեց.

— Ինչո՞ւ ամենրդ էլ սևեր էք հագել և տխրամած գէմքերով էք ման գալիս, քանի որ ձեր քաղաքն այսպէս հրաշալի է և կեանքը՝ վայելուչ:

Տխուր, վշտացած սգաւորը պատանուն պատմեց ժողովրդին հասած դժբախտութիւնը, և թէ ո՞վ էր պատճառը քաղաքի այդ բամբախտութեան:

է

«Այս քաղաքը, ուր նստում է մեր թագաւորը, երկրի աչքն ու սիրտն է: Այստեղ պարապ մարդ չկայ: Ամեն ոք շտապում է իւր գործին, ամեն ինչ շարժողութեան մէջ է: Ծոյլն այս քաղաքում չի կարող ապրել: Մի խօսքով այս քաղաքում կեանքը եռում է: Աշխատասէր, արդար մարդն այստեղ խաղաղ և քաղցր կեանք է վարում, իսկ ծոյլ՝ աշխատել չսիրող մարդու համար կեանքը շատ դառն է անցնում: Մեր թագաւորն է Բաքարը. նա մեծին և փոքրին խրախուսում է դէպի արդար վաստակ ու աշխատասիրութիւն, որ տէրութիւնը հաստատ մնայ և հետզհետէ ամրանայ: Բաքարը երեք աղջիկ ունի, որոնք գեղեցիկ են ինչպէս արեգակ: Նրեքն էլ իրանց հօր խորհրդակիցներն են և մասնակից արքայական բոլոր վրճիւններին: Ժողովուրդը սեպհական կրօն և լեզու ունի:

«Քաղաքից փոքր ինչ հեռու, լեռան ստորոտում մի սև անտառ կայ, որի մէջ վազում է ձկներով լի մի սառը գետ: Գետի երկու ափերի վրայ բուսած են տեսակ-տեսակ ծառեր, իսկ գետի ափունքի մօտ կանաչադարձ և ծաղիկներով լի մի բակ կայ: Այդ գետի վրայ մի քարուկրեայ ջրաղաց է կառուցուած: Ջրաղացում նստած է հարիւր տարեկան մի ջրաղացպան, որ յայտնի է իւր իմաստութեամբ: Նրա մօտ ոչինչ չեն տանում աղալու:

ու յագենում նրանց արիւնով: Դին ատելի է դարձել ամենրին: Իմ և քո ժողովուրդը միայն նրանով երջանիկ են, որ այն պիղծ դիւն չեն հպատակում... Բայց լու-թիւնը վտանգաւոր կըլինի, երբ թշնամին մեր դռան առաջ ևս կանգնի... Աշխատենք առաջուց մենք նրան վընասել, լաւ չէ լուռ հանդիսատես լինել այդ անարդարութեան, մեր յոյսը դնենք Աստուծոյ վրայ և չթոյլ տանք նրան չարութեամբ և արիւնով լցնել աշխարհը...:

«Թագաւորի ուրախութեանը չափ չկար, նա խրախուսում՝ ինչպէս միշտ սովորութիւն ունէր, ժողով կազմեց, հրաւիրեց իւր աղջկանց, նազիր-վէզիրներին և հաւատարիմ պալատականներին: Հուտափոյթ մարդ ուղարկեցին իմաստուն ջրաղացպանի ետևից՝ նրան կանչելու, որ դար և բաց անէր ժողովը:

«Բացուեց արքայական ոսկէ դահլճի ոսկէ դուռը... մի կողմում դարսուած էին բիւրեղեայ թախտեր, երեք լուսանման աղջկանց նստելու համար: Նրանց յետև մի բանի աստիճան բարձր ոսկէ կամար էր կապած, որի վըրայ ամրացրած էր արքայական թագը: Նրա ներքև նըստած սպասում էր Բաքար թագաւորը իւր աղջկանց: Նկան և լուսանման արքայադուստրները, նստեցին հօր առաջ թախտերի վրայ, խորհրդականները բռնեցին իրանց տեղերը. բայց խորհուրդը դեռ չէր սկսում, որովհետև սպասում էին ջրաղացպանին... Ահա ներս եկաւ և՛ ջրաղացպանը, ամենքը ոտի կանգնեցին: Ծերունին ջրաղացպանը բարեկեց ժողովականներին, և դառնալով դէպի թագաւորը խորին կերպով ողջունեց նրան: Գլխին նահապետական գլխարկ, ձեռքին գաւազան, ազգային տարազով հագուստը իջնում էր մինչև նրա ծնգները: Այդ էր ծերունու արտաքին բոլոր զարդարանքը: Նա նստեց գորգերով ծածկուած տեղը և բաց արաւ

ժողովը... Թագաւորի հետ միասին ամենքն էլ սկսեցին ուշադրութեամբ ականջ դնել ծերունուն:

— Ծովի և կղզիների տիրապետող «Անգլ-օձը», — այսպէս սկսեց ծերունին, ձեռքին ջուր և կրակ ունի, որով կարող է դեի այգին քանդել: Մենք դեի և «Անգլ-օձի» տէրութիւնների սահմանակից ենք: Դեռ աշխարհի թշնամի է, իսկ «Անգլ-օձը» բարեկամ և օգնող: Այժմ պիտի ընդունենք նրա առաջարկութիւնը, և հէնց այս տարի պիտի դատարկենք մեր բոլոր նաւահանգիստները նրանց նաւատորմիկների համար, ու ամեն տեսակ պաշար պիտի մատակարարենք նրա զօրքին: Երանի՜ թէ կարողանայ սպանել այն զաղրելի դեին, որ էլ վախ չլինի. իսկ այդ նպատակին հասնելու համար ոչ մի բան չպիտի խնայենք, ամեն կերպ օգնութիւն պիտի տանք օձի զօրքերին... կամ մեռնենք նրանց հետ միասին պատերազմի պաշտում, կամ յաղթենք և մեր ժողովրդին ազատենք դեի ապագայ զարհուրելի իշխանութիւնից...:

«Ծերունու խելօք խորհուրդը ամենքը հաւանեցին և միշտ հայրենիքի սիրով վառուած մարդուն յայտնեցին իրանց բռնն շնորհակալութիւնը:

«Ժողովը փակուեցաւ: Խորհրդականները ցրուեցան: Դահլիճը դատարկուեց:

«Զարկեցին պատերազմական ժմբուկները... Ժողովուրդն ուրախ էր՝ յաղթութեան յոյս ունենալով:

«Անգլ-օձի» նաւատորմիկն արդէն ափը հասաւ: Ամենից առաջ մոռնչիւնով սլանում էր հրեղէն կառքը բազմաթիւ նաւաստիներով: Նրանց տարօրինակ լախտերը փայլիւում էին արեգակի առաջ, իսկ երկաթէ չլթաները չըխշըխուում էին: Անցան օրեր ու ամիսներ, բայց զօրքերը դարձեալ գալիս էին ու գալիս: Զարմանքը տ-

մենքին պաշարել էր, թէ «Անգլ-օձին» իրտեղից էր այդքան բազմաթիւ զօրք, կամ այդքան նաւաստիներ:

«Թագաւորը բանակ ձգեց բարձր լեռան գագաթին, այնտեղից դիտելու դեի բանակը մինչև ծովը: Սպիտակ ծովը ծածկուել էր նաւատորմիկով և ստացել էր անտառի կերպարանք:

«Եղանակը գարնանային էր և օդը ախորժելի, երբ «Անգլ-օձի» զօրքերը հասան Բաքար թագաւորի երկիրը և բռնեցին բոլոր դաշտերն ու լեռները:

«Դեռ լսելով, որ «Անգլ-օձի» զօրքերը չըջապատել են իւր երկիրը և պաշարելու վրայ են, թափեց նրանց վրայ իւր բարկութեան շանթերը. երկինքը ծածկուեց թանձր մարախուղով, փչեց քամին և գերեզմանային խաւար տարածուեց երկրի ամեն կողմ: Բարձրացաւ այնպիսի սարսափելի փոթորիկ, որ ծառերն արմատահան էին լինում և շաւուում մի քանի վերստ հեռու... Թագաւորն ընկաւ յուսահատութեան մէջ, վշտացած փետեց իւր մօրուքը, հաւաքեց զօրքերը և լեռնից ցած իջաւ. բայց ինչ ամբողջ երկիրը դրդուում էր, խաւար մռայլը պատել էր երկինքը, ճանապարհը չէր որոշուում:

«Ո՞վ կարող էր մտածել, թէ սպիտակ դեռ երկընքումն էլ իշխանութիւն է ունեցել և կարող է երկինքը ամպերով ծածկել, իսկ երկիրը դրդաւանդել:

«Արեւմտեան կողմից թնդիւն-ճայթիւնը վախեցրին թագաւորին և հպատակներին, ամենքն սկսեցին ողբալ, չլինի թէ դեռ յաղթէր օձին:

«Մի տարուց աւելի սաստիկ պատերազմը շարունակուում էր արեւմտեան կողմ, մարդիկ՝ ընկած ահ ու սարսափի մէջ, չէին կարողանում քնել: Ոչ ոք չկարողացաւ գութան լծել, որովհետեւ արեգակը չէր լուսաւորում,

իսկ թնդիւն-ճայթիւնն ու կայծակները երկիրը տազնապի մէջ էին ձգել:

«Յուսահատ Բաքարը սկեր հագաւ, նրա լուսանման դուստրներն ընկան ահ ու սարսափի մէջ... Ծերունին շատ տխուր էր, որովհետեւ նշանները վատ էին երևում: Ժողովուրդն ընկաւ մտատանջութեան մէջ: Յանկարծ լսուեց աւելի ուժգին թնդիւն և վայր ընկաւ մի մեծ կայծակ, իմաց տալով պալատին, որ դեի ձեռքից օձը փախաւ և իրան ազատելու համար դիմեց դէպի ծովը... Էլ անկարելի է նկարագրել այն բարկութիւնը, ինչ որ թագաւորի վրայ թափեց դէր: Դին սպառնաց նրան՝ իբրեւ դաշնակցի և օգնողի «Անգլ-օձի», յափշտակել աղջիկներ և տղաներ: Ներս թափուեցին բազմաթիւ շէկ մարդիկ, իրանց հետ բերելով կախարդներ, որոնք երկաթէ զգեստներ ունէին հագած: Ժողովեցին գեղեցիկ մատաղատաւ աղջիկներին, կապկպեցին բարակ պարաններով, բռնեցին երիտասարդներին և ձեռքները շղթաներով կաշկանդեցին: Նրանց աղաղակն ու կոծը քարերին լացացնում էր: Նրանց մայրերի աչքերից թափած արցունքները հալ ու մաշ էին անում դետինը:

«Միայն ազատուեցան թագաւորի երեք լուսանման դուստրները՝ թագնուելով ներքնատան մէջ: Բայց կախարդներն իմանալով այդ ասացին.— «Միւս անգամ կը դանք և դրանց էլ կըտանենք դեի մօտ:

«Բաքարի երկիրը սաստիկ տազնապի մէջ ընկաւ. և ահա այդ պատճառով ժողովուրդը սկեր հագաւ և սուգ մտաւ: Այժմ կոծում են երեք լուսանման արքայադուստրները, երբ մտածում են որ դեի մօտ պիտի տարուեն: Տխուր և ծանր է ժամանակը: Տիրում է ընդհանուր վհատութիւն: Բռնաւորը ոտ դրաւ մեր երկիրը: Ուր է արդեօք մի հերոս, որ կա-

րողանայ մեր ոտնակոխ արած հայրենիքը ազատել բռնաւորից»:

Սևազգեստ մարդը վերջացնելով իւր պատմութիւնը չկարողացաւ զսպել իւր արտասուքը և դառն կերպով հեկեկաց: Մարդ-Առիւծը շատ ցաւեց իմանալով ժողովրդի դառն վիճակը: Նա վճռեց մնալ այդ քաղաքում, որդի դառնալ ճնշուած ժողովրդի և նրա ցաւն ու վիշտը մի կերպ թեթեւացնել: Հրաժեշտ տուաւ սևազգեստ մարդուն, հեծաւ հրեղէն ձիու վրայ ու առաջ դնաց:

Ը

Մարդ-Առիւծը հրեղէն ձիով ներս մտաւ քաղաք, ամենքն սկսեցին զարմացած նրան նայել: Լուսանման արքայազուստրները աշտարակից նկատեցին նրան և հետաքրքրուեցին. «Ո՞վ է այդ տարօրինակ գեղեցիկ ձիաւորը», ասացին նրանք:

Թագաւորը հրամայեց ձիաւորին բերել իւր մօտ: Ահա հեռուից երևաց Մարդ-Առիւծը նազիր-վէզիրներով շրջապատուած, որոնք մեծ փառքով բերում էին նրան: Լուսանման քոյրերը հրճուեցան՝ նայելով Մարդ-Առիւծին:

Աշտարակի առջև եղած պատշգամբը ծածկուած էր մետաքսախառն շալեղէն վարագոյրներով: Մէջտեղը դրած էր արքայական փղոսկրէ գահը, իսկ նրա առջև դարսած էին թանկագին թախտեր, որոնց վրայ բազմած էին արքայազուստրները, իսկ գահի վրայ նստած էր Բաբարը, որի գէմբը բարութիւն էր արտայայտում:

Մարդ-Առիւծը սիգաճեմ քայլերով առաջ անցաւ, մօտեցաւ գահին և խորին կերպով ողջունեց արքային: Նա նկատեց լուսանման արքայազուստրներին, հանեց իւր տարօրինակ ընծաները և նուիրեց նրանց, մեծին նուիրեց ճիւղը, միջնակին՝ թեր, իսկ գոհարները և ոսկէ խնձորը՝ կրտսերին: Արքայազուստրները շատ հաւանեցին

այդ տարօրինակ իրերը, և զարմանում էին՝ թէ դրանք սրտեղից են բերուած:

Մթնեց... գեղանման քոյրերն ուրախացած թանկագին ընծաներով և Մարդ-Առիւծի տեսքով, հրճուանքով փաղաքշում էին իրանց հօրը: Բաբարն էլ ուրախացած նրանց հետ՝ Մարդ-Առիւծին շնորհեց մեծ վէզիրի պաշտօնը. հրեղէն ձիուն կապեցին արքայական ախոռում և երկաթներով սկսեցին կերակրել:

Վէզիրների նախանձը հասաւ այն աստիճանի, որ սկսեցին որոգայթներ լարել և մի կերպ կործանել Մարդ-Առիւծին: Ահա այդ նպատակի համար մի գիշեր հաւաքուեցան ծերունու ջրաղացում և նստեցին կապերտի վրայ, իսկ ծերունին գաւազանի վրայ յենուած բազմեց աթոռի վրայ. բայց նա երդուել էր հաւատարիմ մնալ հայրենիքին: Հայրենասէր ծերունին, տեսնելով վէզիրների գունաթափ գէմբերը, հասկացաւ նրանց մտադրութիւնը, ուստի սկսեց մխիթարել և յոյս տալ.

— Ինչո՞ւ էք այդպէս յուճահատուել, ի՞նչ է ձեր վիշտը:

— Թագաւորը խլեց մեզանից վէզիրութիւնը, որովհետեւ նա իրան յարմար մի օտար երիտասարդ հերոս գտաւ: Նրա գեղեցկութիւնն անչափ է, նստում է արմազէ եղջիւր ունեցող հրեղէն ձիու վրայ, որ զարմանի տեղ երկաթ է ուտում: Ոչ ոք չգիտէ թէ ո՞վ է այդ հերոսը, կամ սրտեղից: Այդ հերոսն արքայազուստրներին երեք հրաշալի ընծաներ մատուցեց. մի ծառի ճիւղ՝ մարգարիտներով զարդարուած, մի ոսկէ թն՝ ականքով զուգուած, և մի ոսկէ խնձոր էլ՝ լալ քարերով պատած. երեք ընծաներն էլ արեգակի նման փայլում են...:

Ծերունին իսկոյն հասկացաւ, թէ որտեղից էին այդ թանկագին իրերը. նա ճանաչում էր դեռ այգին, այդ

պատճառով ընկաւ խորին մտածութեան մէջ: Բայց երբ իմացաւ որ հրաշալի պատանին Մարգ-Առիւծն է, իսկոյն ուրախութիւնից կարմրեց նրա սպիտակ դէմքը: Նա հասկացաւ որ ճշդութեան համար ազատիչ է երևացել և արդէն մօտեցել է այն երջանիկ ժամանակը, երբ հերոսը պիտի ջախջախէր ստրկութեան շղթաները և սպիտակ դէմքը բոլորովին կործանէր: Ծերունին հասկացաւ, որ հրեզէն ձին պատանու խորհրդատուն է և միշտ խելօք միջոցներ է ցոյց տալիս ճշդութեան ազատելու համար: Ծերունին համոզուած էր որ Մարգ-Առիւծը կարող է պիղծ դէմքը սպանել հէնց իւր բնականութեամբ. դրա համար որոշեց նրան ուղարկել դէի այգին:

Վէզիրները նախանձով լցուած, անհամբեր պատասխանի էին սպասում ծերունուց. նա ասաց.

— Գնացէ՛ք և յայտնեցէ՛ք թագաւորին, որ ես վշտացած եմ. ինչո՞ւ է ընդունել դէի այգուց գողացած իրերը, միթէ չգիտէ, որ դեւ շուտով կ'իմանայ այդ բանը և ամբողջ երկիրը հիմնայատակ կ'անէ: Ասացէ՛ք նրան որ բոլորը յայտնի Մարգ-Առիւծին և դարձեալ ուղարկէ այնտեղ, որտեղից բերել է այդ տարօրինակ ընծաները: Եթէ նոյն տեսակ ընծաներով յետ դառնայ, այդ կընշանակէ թէ սպանել է դէին, դրա համար փառքով կ'ընդունենք և գեղատեման արքայազուստրներից մէկին էլ կըտանք նրան: Այն ժամանակ Մարգ-Առիւծը կըլինի ժողովրդի ստրկութեան կապանքների քանդողը, մեր հայրենիքի ազատիչը և մեր թշնամու ջախջախողը... Ժողովրդի մտքից անմոռանալի կըդառնայ նրա վեհ անունը և արժանի կըլինի թագաւորի ժառանգ դառնալու: Անվեհեր հերոսին սաղ կըգայ ծիրանին և արքայական գաւազանը: Բայց եթէ յետ չդառնայ այն տարօրինակ ընծաներով, իմացէ՛ք որ դեւ նրան սպանել է: Այդ միջոցով միայն կարելի է վտանգը

հեռացնել մեղանից՝ գողացած հրաշալի իրերը վերադարձնելով դէին:

Վէզիրները լսելով ծերունու խորհուրդը, շատ ուրախացան: Նրանք յուսով էին որ իրանց հետ մրցող և թագաւորի առաջին վէզիր դարձած Մարգ-Առիւծը դէի կերակուր կըդառնայ: Այդ յուսով վերադարձան Բաքարի մօտ և մի առ մի պատմեցին աւետ ծերունու խորհուրդը: Թագաւորը շատ տխրեց և վշտացած ձայնով յայտնեց.

— Թող այստեղ գան դուստրներս:

—2Է որ ես քեզ ասացի, թէ ձեռք մի տար այդ երեք իրերին, այժմ մեզ մեծ վտանգ է սպառնում: Ել հնար չկայ, սխտի ճանապարհ ընկնենք, միայն թագաւորից խնդրիր մի ոչխար և մի սուր դանակ:

Մարդ-Առիւծը թագաւորից երեք օր ժամանակ խնդրեց: Այդ ժամանակը լրանալուց յետոյ դիմեց թագաւորին.

—Թագաւորն ապրած կենայ, ինձ հետ վերցնելու եմ միայն մի ոչխար և մի դանակ. կըսպասես մի տարի, եթէ այդ ժամանակին չվերագառնամ, իմացիր որ կենդանի չեմ:

Մարդ-Առիւծը վերցրեց ոչխարն ու դանակը, նստեց հրեղէն ձիու վրայ, թռաւ երկինքը և առաջ սլացաւ, իւր ետեւից թողնելով բազմաթիւ դաշտեր ու լեռներ:

«Այս ի՞նչ վտանգի մէջ ձգեց մեզ Մարդ-Առիւծը. ինչո՞ւ իզուր գլուխս փորձանքի տուի», մտածեց թագաւորը և ընկաւ խորին մտատանջութեան մէջ:

Յկան դուստրները, բազմեցին սրահում իրանց գահերի վրայ և հարցրին հօրը.

—Հայրիկ, ինչո՞ւ ես տխրել, ի՞նչ է պատահել քեզ, իմացիր, որ եթէ տխրութեանդ պատճառը չյայտնես, մեզ շատ կըվշտացնես:

—Ձեզանից ոչինչ չեմ կարող թարցնել, սիրելի դուստրներս, պատասխանեց Բաքարը.—Ծերունին խորհուրդ է տուել Մարդ-Առիւծին մեզ մօտ չպահել. որովհետեւ այն իրերը, որ ձեզ նուիրեց, յափշտակել է դեւի այգուց և այժմ որպէսզի աղատուենք դեւի որոգայթներից, Մարդ-Առիւծին նորից պէտք է ուղարկենք դեւի այգին, որ եթէ կարողանայ այնտեղից դարձեալ բերել թանկագին իրեր մեզ համար ընծայ, այն ժամանակ միայն վէզիր կըգարձնենք:

Այդպէս էլ որոշեցին:

Գեղեցկադէմ և բարձրահասակ Մարդ-Առիւծը կանգնեց լուսամտան քոյրերի առաջ, ուշադրութեամբ լսեց Բաքարին, հպատակուեց նրա հրամանին և գնալով իւր հրեղէն ձիու մօտ, յայտնեց նրան թագաւորի վճիռը: 2ին ասաց.

սարսափելի աղմուկ. որոտում էր երկիրը, աղաղակում էին ծառերը, լսուեց դևի գոռումը և հետն էլ սպառնալիք Մարդ-Առիւծին: Հրեղէն ձին նորից թռաւ պարսպի վրայից և առաջ սլացաւ օդի մէջ. նրա հտեւից ընկաւ գեր, որից լսում էր այնպիսի աղմուկ, որ չըջակայ լեռները շարժւում էին:

Անցան մի շատ ընդարձակ դաշտ: Դնն այնպէս արագ էր վազում, որ համարեա մօտեցաւ հրեղէն ձիուն, և հէնց որ հասաւ Մարդ-Առիւծին ու ձեռքը մեկնեց նրան բռնելու, հրեղէն ձին բացականչեց.

— «Վայր ձգիր սուր դանակդ:

Սուր դանակը վայր ձգելուն պէս յանկարծ չըջապատող ժայռերն այնպէս սրածայր դարձան, որ դեր իւր ձեռքերն ու ոտները կտրատելով սաստիկ վիրաւորուեց: Արիւնն աղբիւրի պէս սկսեց հոսել նրա մարմնից, ցաւը անչափ կատաղեցրեց դիւն, բայց չվիտէր ինչ անէր. սակայն չուզէնալով գողին ձեռքից բաց թողնել, զսպեց իւր ցաւը և բացականչեց Մարդ-Առիւծի հետեից.

— «Կանգնիր, վախկոտ, հասել է քո վախճանը, այս ժայռերի վրայ պիտի գլուխդ ջախջախուի իմ ձեռքով...»

Դեր վերջապէս մօտեցաւ ձիաւորին, յարձակուեցաւ վրան և իւր սուր շանգերով վիրաւորեց ձիու ազդրը: Ձին յանկարծ յետ ցատկեց և ընկաւ մի եղեգնոտ անդունդ: Մարդ-Առիւծը թռաւ, լարեց աղեղը և քաշեց նետը: Նրա հանդէպ ժայռի ծայրին կանգնած էր դեր բերանը բաց և ձեռները դէպի առաջ մեկնած, պատրաստ դժբախտ Մարդ-Առիւծին բռնելու և պատառ-պատառ անելու, երբ յանկարծ սլացաւ նետը և դիպաւ դևի կրծքին... Դնն ուզում էր նետը դուրս քաշել իւր կրծքից, բայց ուժասպառ ցած ընկաւ ժայռից, մի անգամ աղաղակեց և տեղն ու տեղը փչեց պիղծ շունչը...:

ժ

Այնտեղ, ուր երկնակամարը կրթնում է գետնին, երևում է սպիտակ, պարզ ծովը, որի մէջ լուսինը թափանցելով արձակում է իւր ոսկեգոյն ճառագայթները, ահա այն էր դևի լիճը, որի շուրջը գտնուած հրաշագեղ այգին լուսաւորուած էր պայծառ աստղերով. այնտեղ ոսկէ փետրաւոր հաւը կրթկրթում էր ոսկէ ձուերի վրայ, եղնին մարգարիտներով և զմրուխտներով էր զարդարուած, խնձորենին՝ ոսկէ խնձորներով, իսկ խնձորները՝ լալ-քարերով... Այգու դռան առաջ կապած էր մի սև և կատաղի արջ:

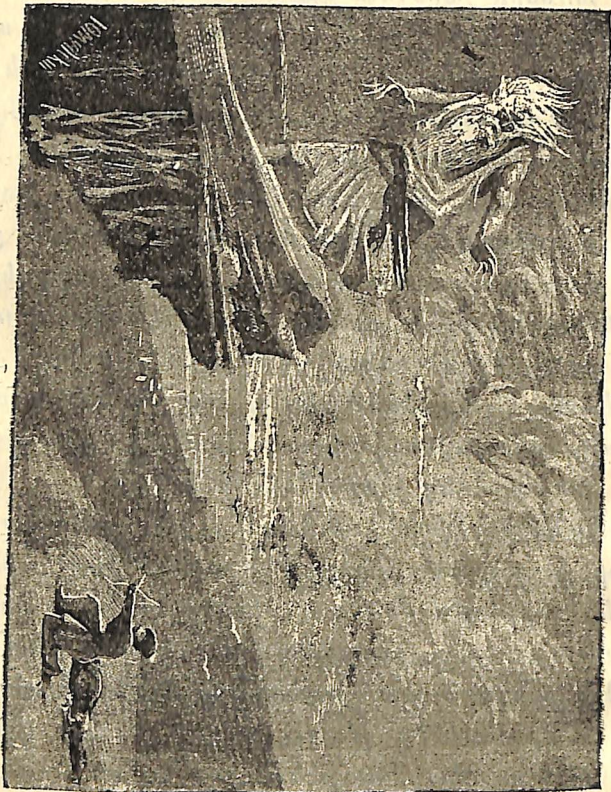
Հրեղէն ձին Մարդ-Առիւծին խորհուրդ տուաւ ոչ խաբը ձգել արջի առաջ... Արջն իսկոյն սկսեց պատառուտել իւր սուր ատամներով:

— Այժմ մտրակիր ինձ, որ պարսպից ցած թռչեմ դևի այգին, որտեղից թանկագին իրեր ձեռք կըբերես, ասաց ձին:

Մարդ-Առիւծը սաստիկ մտրակեց ձիուն, ձին պարիսպների վրայով թռաւ այգին: Մարդ-Առիւծն իսկոյն յարձակուեց խեղճ հաւի վրայ, կտրեց նրա թևը, յետոյ յափշտակեց մի ոսկէ խնձոր...:

Լսուեցաւ այգու սարսափելի դղրդոցը, խնդրում էին արջից օգնութիւն, բայց նա այնպէս համեղ ճաշ էր անում, որ մոռացել էր ամեն ինչ: Ամեն կողմից սկսուեց

Դալար խոտերով ծածկուած ձորը ներկուեցաւ կարմիր արիւնով: Մարդ-Առիւծն առանց ժամանակ կորցնելու, յարձակուեցաւ դէի վրայ, սրով ճղեց նրա կուրծքը, հանեց այնտեղից լեղին և վազեց ձիու մօտ: Խեղճ ձին եղեգներէ մէջ ընկած սաստիկ տնքում էր, ազ-

դրից արիւն էր հոսում... Հէնց այն է ձին պիտի շունչը տար, երբ վրայ հասաւ Մարդ-Առիւծը, դէի լեղին քսեց չանգուած ազդրին, որ իսկոյն առողջացաւ: Ձին վեր թռաւ տեղից: Հերոսն ուրախութիւնից համբուրեց նրա աչքերը, յետոյ թռաւ նրա մէջքի վրայ և

ուրախ-ուրախ առաջ սլացաւ ու մի ակնթարթում անցաւ ամբողջ ծառաստանը՝ գոհ լինելով իւր բախտից...:

Երկրի թշնամի՝ սպիտակ դէի մահը կայծակի արագութեամբ տարածուեցաւ երկրի ամեն կողմը: Ամեն տեղ սկսեցին զուարճութիւններ անել և կերուխում սարքել: Բաքարի ժողովրդի մէջ կենդանի շարժողութիւն ընկաւ: Քաղաքը լուսաւորեցին գոյնզգոյն ճրագներով, հանեցին սև զգեստները, զարդարուեցան կանաչ-կարմիրներով, բռնակալը մեռել էր, երկիրն ազատուել բռնաւորի ճանկերից: Պատշգամբում երեք լուսանման արքայազուստները նստած անհամբեր սպասում էին իրանց փեսացուին: Նրանց կուսական անմեղ սրտերը արագ-արագ տրոփում էին: Նրանք մտքով Մարդ-Առիւծի մօտ էին, ամեն մէկն ուզում էր նրա կինը լինել: Այդպիսով նրանց սրտերի մէջ նախանձ ծագեց. բայց թէ ինչո՞ւ, իրանք էլ չէին կարողանում պատճառն իմանալ: Չատ էին յուզուած, շարունակ լաց էին լինում: Քոյրը նախանձում էր իւր հարազատ քրոջը, բայց չէր յայտնում նրան: Նրանցից ամեն մէկը փափագում էր Մարդ-Առիւծի գալուն, բայց և չէր ուզում որ նա գայ: Նրանց զգացմունքն այնչափ էր շարժուել, որ քոյրը ցանկանում էր քրոջ մահը, միայն թէ ինքը Մարդ-Առիւծի կինը դառնար:

ԺԱ

Մարդ-Առիւծը սլատերազմական յաղթութեան դափնիով պսակուած երևեցաւ ժողովրդի մէջ: Նրա սէգ կազմուածքը, շնորհալի արտաքինը, հպարտ և վեհ հայեացքը հրճուանք էին Ապատճառում ամենքին: Հերոսի ետևից ծանր քայլերով գալիս էր ամբոխը՝ անընդհատ «կեցցէ՛ անյաղթելի հերոսը, հայրենիքի ազատիչը» գոռալով: Բաքարն առաջ գնաց դիմաւորելու և հայրական գորովանքով համբուրեց նրա զոյգ աչքերը: Լուսանման երեք բոյրերից ամեն մէկը պատրաստ էր նրա հարմնացուն լինելու. բայց ընտրութիւնը փեսացուիցն էր կախուած:

Հերոսը ոտը դրեց արքայական պատշգամբի վրայ թէ չէ, լուսանման բոյրերը ուրախութիւնից կարմրեցին: Մարդ-Առիւծը իւր ձեռքն առաջարկեց կրտսեր քրոջը, միջնակին խնդրեց իւր եղբօր՝ Դարա-Մարդու ամուսինը դառնալ, իսկ անդրանիկին առաջարկեց իւր անդրանիկ եղբօր՝ Առջևանի ձեռքը: Նրանց հրճումնքն անսահման էր, երեքն էլ իրանց յարմար և համահաւասար գեղեցիկ փեսաներ գտան, որոնց հետ յաւիտեանս երջանիկ պիտի ապրէին:

Թագաւորի տունը կենդանացաւ, փառաւոր խնճոյք սարքեցին, սկսուեց մեծ զուարճութիւն:

Թագաւորը հրամայեց աւետել ամբողջ աշխարհին.

«Յայտնուեցաւ աշխարհի ազատարարը: Մարդ-Առիւծը սպանեց սպիտակ դեմք, որ յափշտակում էր աղջիկներին և տղաներին: Ո՛վ մայրեր, սրբեցէ՛ք ձեր աչքերից արցունքները, էլ յանկարծակի ձեզ չի չփոթեցնի որդու յափշտակելու լուրը: Մի լաք, օրիորդներ, ձեզ այլ ևս չեն տանիլ սպիտակ դեմք, և դուք, թշուառ երիտասարդներ, հանգստացէ՛ք, ձեր մարմնից այլևս մաքուր արին չի թափուիլ: Ուրախացի՛ր, ո՛վ հայրենիք, որդիքդ քեզ են մնալու, որովհետև թշնամիդ ստացաւ իւր պատիժը... Ձնորհալի հերոս Մարդ-Առիւծին տուի իմ կրտսեր դուստրը և բազմեցրի դահիս վրայ, ինձնից յետոյ նա կըլինի քո թագաւորը, էլ ոչ մի թշնամի չի կարող քեզ նուաճել: Ազատութեան օր է այսօր մեզ համար. եկէ՛ք և ուրախացէ՛ք ինձ հետ, ով ժողովուրդ. ձեռք տուէ՛ք Մարդ-Առիւծին և միասին աշխատեցէ՛ք հայրենիքի բարօրութեան համար. ապրեցէ՛ք համերաշխութեամբ, հարկ եղած ժամանակ միասին դիմադրեցէ՛ք թշնամուն...»:

Թագաւորի մունետիկները ցրուեցան երկրի ամեն կողմը աւետելու ժողովրդին այդ երջանկութիւնը:

Խաղաղ, հովասուն առաւօտ էր. սրանչելի բնութիւնը մարդկանց մէջ հոգի էր ներշնչում: Ծառերի տերևները, հովիտների նախշուն ծաղիկները վայելչագեղ զարդարում էին գեղեցիկ բնութիւնը... Այդ գեղեցիկ առաւօտը, առաջին առաւօտն էր, որ մարդիկ իրանց ազատ էին զգում ազատ օդի մէջ: Նրանց ուրախութիւնն անչափ էր...:

Մարդկանց ազատարար Մարդ-Առիւծը հասած այդ

փառքին շտապեց յետ դառնալ հօր մօտ, որովհետև յիշում էր նրա խօսքերը և ուզում էր օր առաջ տեսնել նրան:

Գրչով չի կարելի նկարագրել այն սրտաշարժ տեսարանը, երբ փեսան հրաժեշտ տուաւ իւր նշանածին, քենիններին ու աներոջը: Բաքարը համբուրեց նրան, լուսանման հարսնացուն դառնապէս արտասուում էր. նրանք չէին ուզում իրանց ազատչին թողնել որ գնայ, բայց Մարդ-Առիւծը մխիթարեց նրանց:

Թագաւորը հրամայեց բերել երկու սպիտակ և ոսկեգոյն հրեղէն ձիեր, որոնց ինքն էր մեծացրել:

— Այս երկու հրեղէն ձիւն ընծայում եմ քո եղբայրներին, — ասաց Բաքարը: Առաջնորդիւր իմ փեսաներին և բեր այստեղ:

Մարդ-Առիւծը ճանապարհ ընկաւ:

Այն օրը կարծէք բնութիւնն էլ էր ուրախացել և առանձին յարգանք ու պատիւ տալիս մարդկանց ազատիչ հերոսին: Արեգակը երկնքից արձակում էր իւր ճառագայթները, դով օդն անուշահոտութեամբ էր բուրում. չեռան վրայ գտնուած խիտ անտառի ծառերը կամար էին կապել Մարդ-Առիւծի համար՝ որ նա անցնէր այդ բնական կամարի տակով և շոգից չնեղուէր: Առջևի ընդարձակ դաշտը ծածկուել էր երփներանգ ծաղիկներով. օրը ցերեկով անուշ ձայնով դայլայլում էր սոխակը...:

Մարդ-Առիւծն անցնելով յիշեալ կամարի տակով, վերջապէս հասաւ այն վայրին, ուր նա ճանապարհը պիտի չեղէր, յանկարծ նոյն կմաղքը երեւեցաւ, որ գնալու ժամանակ տեսել էր. նա այժմ ածոււմ էր փոքրիկ տաւիղի վրայ և երգում: Կմաղքը երբ տեսաւ Մարդ-Առիւծին, բացականչեց.

— Օրհնուի բազուկդ, ինձ նման շատերին փշացրեց

սպիտակ դեր... Թող ժողովուրդը թեղ հպատակուի իբրեւ իւր ազատչի:

Մարդ-Առիւծը շատ զգացուեց, նրա աչքերից արցունքներ թափուեցան ու ասաց ինքն իրան. «Մի՞թէ ինձանից առաջ ոչ ոք չկարողացաւ թափել դէի արիւնը: Ճնորհակալ եմ հօրիցս, որ պատճառ դարձաւ այս փառաւոր ճանապարհն ընտրելու: Միայն իմ ցանկութիւնս է, որ դարձեալ կարողանամ կենդանի տեսնել ալևոր հօրս և սիրելի եղբայրներին...»:

Այդ մտածմունքների մէջ էր նա, երբ հեռուից նրկատեց հրեղէն ձիւն. նախկին բնակարանը: Ալևոր դարբինը դուրս նայեց խրճից. հրեղէն ձիւն երբ տեսաւ դարբնոցը, ականջները խլշացրեց և շատ ուրախացաւ, երբ զգաց իրան իւր հայրենիքում... շտապեց հասնել դարբնոցը և տեսնել իրան կերակրողին: Մօտեցաւ թէ չէ՝ այնպիսի մի խրխնջոց բարձրացրեց, որ դարբինը դուրս վազեց, գրկեց իւր բարեկամ ձիւն և համբուրեց նրա դոյզ աչքերը:

Այն օրից երբ Մարդ-Առիւծը տարել էր ձիւն, դարբնի աչքից արտասուքը չէր ցամաքել: Ճատ սպասելուց սպիտակել էին նրա մազերը: Բայց այժմ կարծէք թէ նրա համար նոր օր լուսացաւ, մանաւանդ երբ լսեց դէի մահը:

բեր սպասում էր երրորդ որդու գալստեանը, որ գնացել էր օտար երկիր, բայց թէ ուր, կամ կենդանի էր արդեօք թէ ոչ, այդ չգիտէր նա...: Երկու եղբայրները մեղադրում էին իրանց հօրը, որովհետեւ նա էր ուղարկել Մարգ-Առիւծին հեռու աշխարհ: Կրտսեր որդին ընտանիքում ամենքի աչքի լոյսն էր, ամենքը նրան սիրում էին և նրանով մխիթարւում:

ԺԲ

Հերոսը ձիուց ցած թռաւ որ փոքր ինչ հանգստանայ շուաքում, իսկ դարբինը հրեղէն ձին դարձեալ դարբնոցում կապեց, չաղացրեց կրակը, շիկացած երկաթներից սկսեց մեխեր կռել և ածել ձիու առաջ: Ձին սկսեց ագահաբար ուտել: Ծերացած դարբինն ուրախութիւնից չգիտէր ինչ անէր, նա չէր ուզում բաժանուել իւր սիրելի ձիուց, ուզում էր միշտ նրա մօտ մնալ:

Մարգ-Առիւծը տեսնելով որ անկարելի է դարբնին ձիուց բաժանել, ասաց նրան. — Դու կըդառնաս թագաւորի ակոռապետը, նրա ողորմութիւնը քեզանից անպակաս կըլինի: Անպատճառ պէտք է ես իմ հրեղէն ձիով գնամ, ահա ինձ հետ տանում եմ և ուրիշ երկու հրեղէն ձի: Երբ կըվերադառնամ իմ երկու եղբայրներով, այն ժամանակ քեզ էլ հետս կըտանեմ հեռու աշխարհ, որովհետեւ սպանելով սպիտակ դէին՝ թագաւորութիւն ժառանգեցի: Ջախջախեցի դարերով ճշուած ժողովրդի սարկական չղթաները. մեր աշխատանքով և հրեղէն ձիու խորհրդով ժողովրդի համար ազատութիւն ձեռք բերինք:

Մարգ-Առիւծն այդպէս յոյս տուաւ դարբնին և ճանապարհ ընկաւ դէպի իւր տուն: Երկար ճանապարհ անցաւ, վերջը հասաւ իրանց ընդարձակ կանաչադարձ մարգագետնին, ուր էր ակոռ ծերունու խրճիթը: Նա իւր երկու որդոց հետ միշտ նստած օջախի առաջ, անհամ-

ԺԳ

Հայրը իւր կեանքի վերջին օրերը հառաչանքի և լացի մէջ անցկացրեց. նա կարծում էր, թէ որդին արդէն մեռած է. գիշեր ու ցերեկ դառն մտածմունքները տանջում էին նրան:

Մի անգամ օջախի առաջ նստած ծերունու բունը տարաւ: Երագում նա տեսաւ կրտսեր որդուն՝ Մարգ-Առիւծին, իբր թէ նա աշխարհի բռնաւոր սպիտակ գէլին սպանել էր: Ուրախացած զարթեց և պատմեց որդոց իւր տեսած երազը. — Ահա գալիս է գաւախս. փողեր փչեցէք և թմբուկներ զարկէք, երագումս տեսայ, որդիս հերոս է եղել, պատերազմի մէջ կտրիճ է նա: Նա գալիս է և ինքը կը պատմի իւր փառաւոր յաղթութեան մասին: Մահս մօտեցել է, որովհետեւ արդէն կատարուել է սրտիս ցանկութիւնը, որդիս սպանել է պիղծ գէլին: Հայրենիքի համար այն է լաւ, երբ որդին գերազանցում է հօրը: Որդուս մեծացրի հայրենիքի համար, այժմ ես հանգիստ և ուրախ կ'իջնեմ գերեզման:

Հայրը դեռ չէր աւարտել իւր խօսքը, երբ որդիքը ռանաձայն լսեցին: Դաշտի վրայ երևացին երեք հրեղէն ձի, հետն էլ իրանց կորած կարծուած եղբայրը:

Մարգ-Առիւծը ներս մտաւ խրճիթը թէ չէ, ամենքն էլ վրայ ընկնելով ուրախութեամբ գրկեցին և համբուրեցին նրան և սկսեցին զանազան հարցեր տալ, թէ ուր

էր մինչև այժմ, ուրեղից է գալիս, ինչու այդպէս ուշացաւ...

Ծերունի հայրը էլ չկարողացաւ դիմանալ այդ ուրախութեանը. նա գունաթափուեց, ծնկները թուլացան և վայր ընկնելով իւր որդոց բաղուկների վրայ հոգին աւանդեց:

Երջանիկ և օրինակելի ծերունուն փառաւոր հանդիսով թաղեցին և բիւրեղեայ աշտարակ կանգնեցրին գերեզմանի վրայ:

Երեք գեղեցիկ եղբայրները նստեցին երեք հրեղէն ձիերի վրայ և ճանապարհ ընկան դէպի Բաքար թագաւորի պալատը...

ԺԵ

Քաղաքի դրսի արուարձանում, ընդարձակ դաշտի վրայ հաւաքուեցան Թագաւորի հպատակները և սկսեցին զուարճանալ: Դաշտի ամբողջ երկարութեամբ շինած էր մի բիւրեղեայ սրահ, որի մէջ սառը ջրի բազմաթիւ շաղ-րուաններ էին բղխում:

Թագաւորն ուզում էր ժողովրդին ամեն տեսակ հանդէսներով ուրախացնել: Սկսուեց գօտեմարտութիւն, ձիարշաւ, նետաձգութիւն: Լարախաղացներն էլ իրանց խեղկատակութիւններով ժողովրդին զուարճացնում էին. երաժշտութեան և երգիչների ձայնը շատ հեռու էր հասնում. իսկ տաւիղի, քնարի, զուռնա-դհօլի, սրնգի ու դայիրայի ձայնը օդն էր լծնդացնում: Մրցութիւնների մէջ գերազանց հանդիսացող երիտասարդներին մրցանակներ և պատիւներ էին տալիս, միւս տղաներն ու աղջիկները ուրախացած պար էին բռնում: Նուագածուները շարունակ նուագում ու երգում էին:

Դաշտի ամեն կողմից երևում էր բիւրեղեայ աշտարակը, որի գլխին ծածանում էր արքայական դրօշը, իսկ աշտարակի մօտ շինած ոսկեայ ահագին դռնբաց սրահը փայլում էր: Սրահի յատակի վրայ փռուած էին Թուրանի թանկագին գորգեր, որոնց վրայ նկարուած էին մեծամեծ յաղթութեանց պատկերները. մի տեղ Բաբարը նստած հրեղէն ձիու վրայ, մերկացած սրով հալածում է

Թշնամուն, որ փախչում է նրա առաջից: Միւս տեղ Մարդ-Առիւծը կուռում է մեծ դէի հետ: Դէր ժայռից ցած է նայում, իսկ Մարդ-Առիւծը նրա դէմ կանգնած լարել է աղեղը և դէի կուրծքն է նպատակ դրել: Մի այլ տեղ դէր իւր կրծքում խրուած նետով ցած է գլորուել ժայռից և իւր ահագին բազուկներով փորփրել է լեռան կողմ: Անյաղթ հերոսը ժպտադէմ նայում է վիրաւորուած դէւին, նրա աչքի առաջ դէր փչում է շունչը և պիղծ արինով լցնում ձորը: Թաւիշների վրայ ակներով և մարգարիտներով ասղնեգործուած էին որսորդութիւնների և զանազան հանդէսների պատկերներ:

Մրահում դարսուած էին երեք գահեր՝ զարդարուած ոսկով, արծաթով, գմրուխտներով ու լալ քարերով: Գահերի վրայ դրած էին երեք թագեր՝ պատած գոհարներով, որոնց փայլը արևի առաջ չլացնում էր մարդուն: Ժողովուրդը հիանում էր այդ ամենի վրայ:

ԺԶ

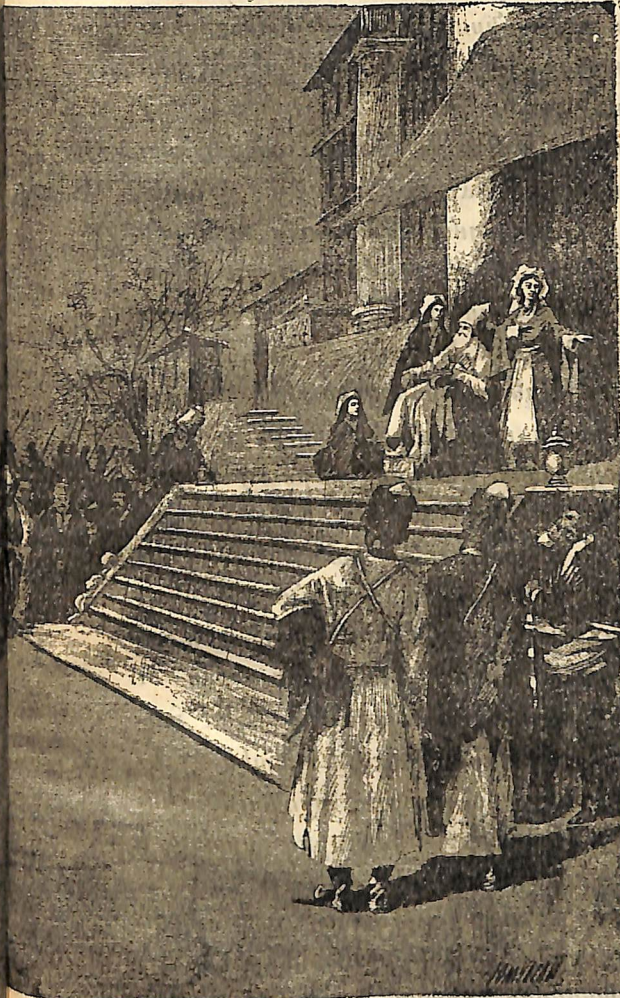
Պալատականները և ուրիշ պաշտօնեաները շարուած էին գահի շուրջը: Առաջին տեղը բռնել էր ծերունի ջրադացպանը, յետոյ իննսուն նախարարները իրանց դրօշակներով, ապա արքայի խորհրդատուները և բազմաթիւ պալատականներ, իսկ ամենից վերջը շարուած էր հետևակ զօրքը՝ թուով 50 հազար:

Միւս կողմում, հեռուից երևում էր հեծելազօրքը զգեստաւորուած ազգային տարազով և սպառազինութեամբ. դրանցից շատերը չափ էին գցում իրանց նժոյգները և զանազան ճարպիկութիւններ անում:

Հանդիսին առանձին շուք էին տալիս արքայական հիւրերի զգեստները, որոնք գոյնգոյն ոսկեկար ասըղնեգործութիւններով այնպէս էին զարդարուած, ինչպէս երկինքը փայլուն աստղերով:

Ջրապուրիչ պատկեր էր ներկայացնում նաև արքայական զօրքը փաթաթուած ոսկէ և արծաթէ զգեստների մէջ, որոնց հետ արեգակի ճառագայթները խառնուելով արտափայլում էին օդի մէջ և զբաւում տեսնողի ուշադրութիւնը:

Յանկարծ օդը թնդաց բազմաթիւ կեցցէների ձայներից, որին յաջորդեց փողերի ձայնը. թագաւորի փեսաները զալիս էին: Իննսուն նախարարները ձիերի վրայ հեծած առաջ անցան ն.րանց առջևից գնում էին խաչեղբայր-

ՀԱՆԴԻՍԱԴՈՐ ԴԻՄԱՆՈՐՈՒՄՆ «ՄԱՐԴ-ԱՌԻՆ» ԵՒ ՆՐԱ ԵՐԿՈՒ ԵՂՔԱՑՐՆԵՐԻՆ

ները: Զօրքն էլ առաջ խաղաց, որոնց գոյնգգոյն դրօշակները ծածանւում էին օդի մէջ:

Լուսանման դուտորները նստեցին իրանց բիւրեղեայ գահերի վրայ, իսկ նրանցից վերև երկրի տէրը՝ Բաքարը բազմեց իւր ոսկէ գահի վրայ:

Ջանգահարութեան և թմբուկի ձայնը անընդհատ լսում էր, իսկ զուռնա-դհօլի ձայնը օդն էր թնդացնում: Այդ ընդհանուր իրարանցման ժամանակ երեւցան երեք գեղեցիկ եղբայրները: Զօրքն ու ժողովուրդը նկատելով այդ, սկսեցին «կեցցէ» գոչել, իսկ մունետիկները ասպանդակեցին իրանց ձիերին և առաջ անցան: Ձիերի տրոփինից գետինն ու լեռները արձագանք էին տալիս: Գետնից բարձրացած փոշին ամպի էր նմանում:

Ահա այդպիսի յաղթական գնացքով օրուայ հերոսները մօտեցան աշտարակին, ցած թռան ձիերից, մերկացրին իրանց սրերը և վեհութեամբ կանգնեցին թագաւորի առաջ...: Բաքարը ժպտալով ընդունեց նրանց, իսկ պալատի գլխաւոր սպասաւորը դուրս գալով սենեակից մատոյց նրանց ոսկէ կոնք՝ թանկագին ակն ու մարգարիտներով լի: Խնչպէս գիշեր ժամանակ Գշիւ համաստեղծութիւնը փայլփլում է երկնքում, այնպէս էլ երեք քոյրերի զգացմունքով լի սրտերը տրոփում էին: Փեսաներն առաջ եկան. Բաքարը դիմաւորեց նրանց և երեքին էլ հայրական սիրով համբուրեց...:

Գեղանի օրիորդների ուրախութեանը չափ չկար, երբ մօտիկից տեսան իրանց սիրելի նշանածներին:

Փեսացուները բազմեցին իրանց նշանածների կողքին առանձին գահերի վրայ:

Սկսուեց արքայաշուք հարսանեաց հանդէսը: Ժողովուրդը շարունակեց իւր քէֆն ու զուարճութիւնը: Նախ գնդա-

խաղով ժամանակ անց կացրին, յետոյ սկսուեցաւ նետաձգութիւն, մենամարտութիւն և ասպա թէ գինեխումը:

Բիւրեղեայ սրահում երկկարգ նստեցին հիւրերը, տակառապետները շուտ-շուտ փոխում էին թունգանոցներն ու լցնում զինու թասերը: Առաջին թասը թագաւորը պիտի վայելէր. նա վերցրեց բաժակը և հպատակներին առաջ այսպէս սկսեց խրատել իւր որդոյ.

— Այսօր հաւաքուած այս սրահում ազատ կերպով զուարճանում ենք: Արդարութիւնը վերջապէս յաղթող հանդիսացաւ, Աստուած չկորցրեց մեզ. նա ուղարկեց Մարդ-Առիւծին, որ գալով ազատեց ամբողջ աշխարհը սպիտակ դևի բռնակալութիւնից: Թագաւորութիւնս նրան տուի: Նա բերեց իւր հետ հերոս եղբայրներին...: Այդ երեք երիտասարդները մեր թագաւորութեան աչքն են: Նրանց տուի իմ լուսանման դուտորները: Այժմ մենք ունինք երեք միմեանց հաւասար թագաւորութիւն. թող Արջեանը արևելեան կողմը նստի, Դարա-Մարդը՝ արևմտեան. իսկ դու՝ իմ քաջ Մարդ-Առիւծ, մնացիւր այստեղ և բազմիր իմ սեպհական գահի վրայ: Դուք երեք քաջ հերոսներ, կրկինիք ժողովրդի հիմքը, ոյժը, զօրութիւնը և օգնականը, թշնամու առաջ միշտ արթուն կըմնաք. իննսուն նախարարութիւն ձեր հպատակութեան տակը կըլինին: Նրանց դրօշակներն արդէն պատրաստ են, որ առանձին փայլ և շուք տան ձեր հրպատակներին: Բայց երբ, որդեակք իմ, թշնամին ձեզ պաշարի, դուք երեքով միաբանուած, ձեռք ձեռքի տուած քաջութեամբ պատերազմեցէք: Միշտ աչքի առաջ ունեցէք որ «միութիւնը ոյժ է»: Մարդ-Առիւծը պատերազմի ժամանակ կ'անցնի ձեր գլուխը, նա կ'առաջնորդի պատերազմի մէջ, իսկ դուք երկու եղբայրներդ, ներքին կարգադրիչներ կըլինիք և պաշար կըմատակարարէք թէ զօրքին և թէ հպատակներին: Բայց երբ Աստուած ձեզ յաղթու-

Թիւն պարզեւեւ և պատերազմից յետոյ խաղաղութիւն տիրի, ձեզանից ոչ որ չհամարձակուի քանդել իմ այս կտակը: Սրբութեամբ կատարեցէք դրուած օրէնքը, միշտ աչքի առաջ ունեցէք իմ այս հպատակների երջանիկ դրութիւնը և նրանց մէջ կարգ ու կանոնի գիտակցութիւնը միշտ վառ պահեցէք: Գոհ եմ վիճակիցս, որ Աստուած ինձ այս օրին արժանացրեց և կարողացայ օրհնել իմ որդոց պսակն ու փեսաներիս իրաւունքը...: Իսկ դուք, արժանաւոր հպատակներ, վհատութիւնը, երկչոտութիւնը և կասկածը թող միշտ հեռու լինին ձեզանից, որովհետեւ երկիւղը Աստուծոյ զինուորների համար չէ: Եթէ երկիւղ չլինի ձեր մէջ, ձեր բազուկները կըզօրանան և միշտ կըյաղթէք թշնամուն: Հաւատարմութեամբ ծառայեցէք ձեր թագաւորներին և լսեցէք նրանց...:

— «Կեցցէ՛ Բարար արքան, կեցցէ՛, կեցցէ՛», միաձայն օղբ թնդացրեց ժողովուրդը: Դատարկեցին թասերը: Այդ կենաց թասից յետոյ ուրիշ շատ կենացներ ևս խմեցին: Ապա սկսեցին երգել, որին ձայնակից եղան նուագածուները, որոնք սկսեցին միմեանց հետ մրցել յանապատրաստից ոտանաւորներ յօրինելով...:

Յեծեալները մի զառիվայր տեղից իջան դէպի կանաչազարդ դաշտավայրը: Այնտեղ կանաչ թաւիչի նման խոտերի մէջ նստած էր հովիւը, նրա մի կողմ կանգնած էր մի շուն, իսկ միւս կողմը ընկած էր հովուի մահակը: Հովիւն ածուժ էր սրնգի վրայ, որի քաղցր ձայնը գրաւում էր ոչխարներին ու այծերին, որոնք հաւարուելով նրա շուրջը, նստոտեղ էին կանաչազարդ դաշտի վրայ և ազատ որոճում էին:

Թփերի միջի սոխակը նեղանում էր հովուի վրայ, որ իրան խանգարում էր երգել. բայց հովիւն ինչ մեղաւոր էր: Արեգանման եղբայրները նստած հրեղէն ձիերի վրայ շտապով գնում էին, բայց երբ լսեցին սրնգի ձայնը, կանգ առան: Այդ քաղցր ձայնին արձագանք էին տալիս լեռներն ու դաշտերը:

Հովիւը մի նոր երգ էր ածում, որ գովասանութիւն էր Մարդ-Առիւծին. «Իաշտերն ու անտառները կանաչով են ծածկուել, իսկ այգիները զարդարուել են երգիներանդ ծաղիկներով: Հայրն ուրախ է իւր օջախում, որ որդին հերոսի անուն վաստակեց. Մարդ-Առիւծն է այդ հերոսը, որ հայրենիքն ազատեց սպիտակ դէից, ջախջախեց բռնաւորի զւուխը: Այսուհետեւ Մարդ-Առիւծն է մեր թագաւորը»...:

Ահամար բազմութիւն մարդկանց և կանանց, օ-

բիորդների և տղաների ուրախ, զուարթ և աներկիւղ մի մի շաքաթուայ ճանապարհ հեռաւորութիւնից երգելով ու նուագելով գալիս էին հարսանիքի ուրախութեանը մասնակից լինելու: Նրանց վշտերը այն օրուանից փարատուեց, երբ թշնամին իւր արժանի պատիժն ստացաւ:

Հատ չքեղ էին իննսուն նախարարների գնդերը: Նրանց փայլիւղ զգեստները կախարդիչ պատկեր էին ներկայացնում. տեսնողը կարծում էր թէ օդի մէջ հուր է ցայտում, որ մօտեցողին կարող է իսկոյն այրել: Այդ գնդերն իրանց նախարարների առաջնորդութեամբ կարգով շարուած գնում էին արքայադուստրների հարսանեաց հանդէսը կատարելու:

Ժողովրդի առջևից գնում էին գեղեցիկ հրեղէն ձիերի վրայ հեծած երեք փեսացուները: Տեսնողները հիանում էին նրանց վայելչագեղ կերպարանքի և հասակի վրայ:

— Երանի՛ դրանց ծնողներին, որ այդպիսի դաւակներ ունին, ասում էին շատերը:

— Երանի՛ ձեր հօրը, որ ձեզ պէս երջանիկ որդիք է մեծացրել, աւելացնում էին միւսները:

Եզրայրները լսելով ամեն կողմից իրանց մասին այդ գովասանքը, նրանց գէմքերը զուարթացան, առպանդակեցին ձիերը. ուղում էին շուտով հասնել պալատը և տեսնել լուսանման հարսնացուներին:

Ճանապարհին ամեն տեղ ժողովուրդը կանգնած փառաւոր ցոյցեր էր անում, «կեցցէ» էր աղաղակում, երբ անցնելիս տեսնում էր իւր ազատչին... Ամենքը հարսանիքի պատրաստութիւն էին տեսնում:

ԺԷ

Այնտեղ՝ ուր վերջանում է Բաքարի տէրութիւնը, պահապանների նման շարուել են լեռներ: Այդ պահապանները սպիտակ գլխարկ ունին ծածկած, ձեռքներին սառցային տէգեր բռնած և հեռուից այնպէս են երևում՝ կարծէք փաթաթուած են կապոյտ եափնջիների մէջ: Դրանք այդ երկրի արթուն պահապաններն են: Դրանցից սկիզբն է առնում Կուր գետը, որ օղակ-օղակ օձի պէս փրփրալից և կատաղաբար առաջ է ընթանում ահագին աղմուկ բարձրացնելով: Նա լուր է բերում սպիտակ գլխարկաւոր պահապաններից, որոնք ապստրոս են Բաքարի ժառանգներին. — «Դուք աներկիւղ եղէք, մենք ամուր ենք, անառիկ բերդերի նման շրջապատել ենք մեր հայրենիքը և միշտ կազմ ու պատրաստ ենք: Մենք մեր աշխարհի հաւատարիմ պահապաններն ենք և միշտ կըլինինք: Հասել է փառքի ժամանակը, ուրախ ենք, որ մեր թագաւորները հերոսների հերոսներ են: Առ ոչինչ են մեզ համար ուրե՛ տանջանք, մենք պատրաստ ենք մեր արեան վերջին կաթիլը թափել, միայն թէ թշնամուց ազատ լինի մեր հայրենիքը և ազատ ու ապահով իւր ժողովուրդը»...:

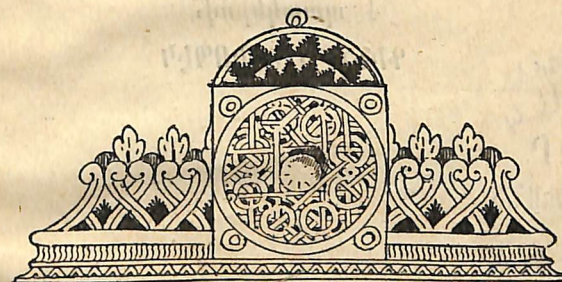
ՅՈՎՍԷՓ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆԻ

Վաճառանոցում վաճառում են հետևեալ գրքերը.

Անդէրսէն, Անճոռնի բաղիկ.	—	5
Այվազեան, Բ. Աշոտ երկաթ Ա. և Բ. հ.	1	50
» Տանջանքի բովից.	—	30
Բրօքեր, Փորձանքների բժշկարան, [Ժարգ. Օհանեանի.	—	20
Ժերեթէլի Դ. Մարգ-Առիւծ, փոխ. Դ. Տէր-Դաւթեանի.	—	20
Կարամզին, Թշուառ Եղիսաբէթ, [Ժարգ. Դ. Տէր-Դաւթեանի.	—	10
Կուլիկովա, Զնիկ, [Ժարգ. օր. Ա. Սահակեանի.	—	5
Կարմէն Սիլվա, Երկու հերեաթ.	—	10
Չորեցի, Զուր ժամավաճառ.	—	30
Ճուղորեան, Յ. սար. Մոռացուած աշխարհ Ա. և Բ. հատ.	1	10
Շմիդտ, Մրուռան, [Ժարգ. Ա. Քալանթարի.	—	20
Շէքսպիր, Համլէտ, [Ժարգ. Յ. Խան-Մանէհեանի.	—	75
Պոկրուկսկի, Մանուկների հոգատարութիւնը.	—	20
Վուչէտիչ, Կարմիր լապտեր, [Ժարգ. օր. Տէր-Մարկ.	—	30
Վան Դէյկ, Չորրորդ մոդ.	—	6
Տօլստոյ, Կովկասի գերին, [Ժարգ. Պ. Պ.	—	20
Օժէշկօ, Բը-ա-բա.	—	5
Բամալեան Ս. Խարազի տղայ.	—	40

Նոյնպէս վաճառում են ամեն տեսակ ձիւթանկար պատկերներ (Արծրունու պատկերի գինն է 25 կոպէկ, Փառք-Հայաստանի 75 կ. և այլն), չրջանակներ, տետրակներ, [Ժուղթ, պայուսակներ, մատիտներ, [Ժանաքամաններ, գրիչներ, և այլն:

Հասցէն՝ Тифлисъ, Авлабаръ, Винный подъемъ, магазинъ № 30, Иосифу Осипянцу.

ՀՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸՏԵՄՆԵՆ
մանկական ընթերցանութեան համար

I

Ռ Օ Բ Ե Ր Տ - Ֆ Ո Ւ Լ Տ Օ Ն

4 պատկերով:

ԳԻՆՆ Է 5 ԿՈՊԵԿ

II

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐՋԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐ

4 պատկերով:

ԳԻՆՆ Է 5 ԿՈՊԵԿ

Պատրաստ են տպագրութեան համար Դաւիթ Տէր-Դաւթեանի հետեւեալ աշխատութիւնները.

1. Փոքրիկ Լեոնիկի արկածները.
2. Փոքրիկ Բօբինգօններ.
3. Դժբախտ ընտանիք.
4. Բնագիտական զրոյցներ.
5. Ժամացոյցի պատմութիւնը.
6. Մարմնամարզական խաղեր.
7. Ռօքերտ Փուլտօն.
8. Իգ. Լոյօլա. (Ժարգմանութիւն).
9. Ջրհեղեղ. (Ժարգմանութիւն Էմիլ Զօլայից).
10. Յիկօ. (Ժարգմանութիւն Կազրէկից).
11. Հայր Պօլիկարպոս հնազանդ. (Ժարգմանութիւն Չարլզ Էդուարդից):

Դրանցից շուտով լոյս կրտեսեն մանկական ընթերցանութեան համար. «Ռօքերտ-Փուլտօն» և «Մարմնամարզական խաղեր» (իւրաքանչիւրը 4 պատկերով):

Ծախւում է բոլոր գրավաճառանոցներում և փոխադրողի մօտ.

Փոխադրողի հասցէն՝ Тифлисъ, учителю Тандо-евскаго женскаго училища, на Михайловской улицѣ.

Օտար քաղաքներից պիտի գիմեն այս հասցէով՝ Тифлисъ, Авлабаръ, Винный подъёмъ, магазинъ № 30, Иосифу Осипянцу.

2013

23682

